

Семко Я.С.

кандидат філософських наук, викладач,

*ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К.Д. Ушинського»*

ВІЗУАЛЬНА ДЕМОНСТРАТИВНІСТЬ В ДОБУ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

Значення візуальної демонстративності в добу Середньовіччя значно зростає, а ідеал помірності не знаходить підтримки серед правлячої верхівки нової Європи. У добу Середньовіччя продовжували панувати два життєві стилі, які були орієнтовані на кардинально протилежні «цінності» – розкіш і простоту. Незважаючи на домінування християнських цінностей і пропагування помірності, документи та нарративні джерела свідчать про сильну протидію цьому ідеалу. Починають домінувати такі цінності, які містять у собі прагнення до крайнощів. Для Середньовіччя характерна наявність двох різних полюсів, двох сфер життя: одна з них – це культура двору та знаті, для якої властиві прагнення до розкоші, жадібність і зарозумілість, яскравість та бурхливі пристрасті. Інша – тиха, непомітна, благочестива. Пристрасть до розкоші поєднується (як це не парадоксально) з проявами досить суворого благочестя. Подібні контрасти наявні повсюди. Наприклад, Беатриса ван Равестейн, одна з перших дам Бургундського двору, носила розкішне плаття зверху волосяниці. «Вдягнута в золотошвейний одяг, убрана в королівські прикраси, як то й належить її високому рангу, і будучи найбільш світською дамою серед усіх, звертала свій слух до кожного пустого слова, як то багато хто робить, і тим самим являючи погляду зовнішність, що була повна легкомудства й порожнечі, – носила вона щоденно волосяницю, що була надіта на голе тіло, часто постувала, приймала тільки хліб і воду й, у відсутність чоловіка, немало ночей спала на соломі у своєму ліжку» [5, с. 451].

Відвідування церкви було важливим елементом суспільного життя доби Середньовіччя. В антураж церковного життя «вдирається» жага блиску, пишності та розкоші. «До церкви ходять покрасуватися своїм убранням, хизуючись один перед одним положенням і званням, манерами та люб'язністю» [5, с. 272]. Брат Фома у своїх проповідях затято викриває багатство, пишність і розкіш, але водночас підмостки, з

яких він проповідує, прикрашені найкоштовнішими килимами, які вдалося знайти його прибічникам [5, с. 305].

Проблема розкоші (зокрема й в одязі), яку прагнули виставляти напоказ (візуально демонструвати), у добу Середньовіччя була актуальною, причому як для мирян, так і для духівництва. На початку VIII століття святий Альдгельм у листі до абатиси Хільделіт із Баркінга скаржився на монахинь, які не дотримувалися простоти та скромності в одязі: «...шовкова нижня білизна, ... пурпурові туніки та капюшони, рукава із шовковими смугами, взуття, оторочене червоним хутром, волосся, акуратно укладене на лобі та скронях за допомогою металевих щипців, – ось сучасне вбрання. Темні покривала поступаються місцем білим і кольоровим з довгими стрічками та довжиною до підлоги; нігті на руках заточені подібно кігтям яструба або пугача, які переслідують свою жертву» [3, с. 38]. Крім того, Алдгельм скаржився на любов монахинь до прикрас і використання ними косметики, адже жінки не тільки рум'янили свої щоки, але й підкреслювали очі сурмою. 785 року духівництву було заборонено носити тканини, виготовлені на основі індійських фарб або покриті багатими візерунками. На думку Вільяма Мальмсберійського, однією з причин норманського завоювання 1066 року стало те, що дворянство, а також і духівництво, «повністю віддалися розкоші та розпусті» [3, с. 38–39]. У результаті численних хрестових походів до Європи потрапили різноманітні предмети розкоші, такі як: дорогоцінне каміння, хутра й вишукані тканини, які їхні власники використовували, щоб візуально продемонструвати свій добробут і похизуватися ним.

Заможні аристократи Середньовіччя підкреслювали свій соціальний і матеріальний стан за допомогою одягу: важкі просторі речі з тонкого сукна, розшитий золотом шовк, прикраси, коштовності, кольори, які змінювалися залежно від моди (популярний яскраво-червоний колір, у XIII столітті відступив перед кольором морської хвилі, блакитною та зеленою гамою, чому сприяв розвиток техніки пастелі. Щоб побороти конкуренцію та дискредитувати нову моду, німецькі торгівці, які продавали червоні барвники, почали зображувати диявола блакитним). Коштовні, шикарні тканини, розкішні хутра та велика кількість прикрас символізували багатство та статус. Наприклад, Едуард Вудсток, син Едуарда III, відповідно до облікових книг «Чорного принца», витрачав тисячі фунтів на прикраси, до яких належали гудзики, брошки, пряжки для ременів і портупей. Нерідко прикраси розміщували й на самому одязі:

використовували безанти – сяючі, а інколи навіть прикрашені коштовностями диски, які тисячами пришивали до суконь, тунік і накидок; крім того, широко використовували дрібні перлини, які замовляли у величезній кількості [3, с. 55]. Значні контрасти в рівні життя різних соціальних страт призводили до серйозного несприйняття стилю життя аристократії та духівництва нижчими прошарками. Про це свідчить значна популярність, особливо серед простого люду, окремих проповідників (наприклад домініканець св. Вінцент Феррер, Олів'є Майяр, брат Фома, брат Рішар та ін.), які у своїх виступах викривали візуальну демонстрацію розкоші, мирську суєту та марнославство. За словами Монстреле, «люди відчували глибоку вдячність до брата Фоми, насамперед, за те, що він осуджував пишність і велич, але особливо за те завзяття, з яким він висував звинувачення духівництву та знаті» [5, с. 27].

Візуальну демонстративність використовували для формування переконання про те, що абсолютно природно та справедливо, що одні мають владу над іншими. Візуальна демонстративність у цей період набула різноманітних форм. М. Монтанарі відмічає, що в часи Середньовіччя відбулися значні зміни в стилі поведінки, зокрема, зросло значення «благородної поведінки», яку вважали «необхідним доповненням до прийому їжі: красі столу, скатертин і посуду; гарному оточенню та приємній бесіді; музиці, видовищам, вишуканості манер» [2, с. 75]. З одного боку, ідеться про зародження «гарних манер» і застольного ритуалу (коли на перший план виходить форма, а не зміст, вишуканість, а не сила), а з іншого – саме в «куртуазному середовищі» такі «манери» почали слугувати візуальним знаком соціальних відмінностей. Тепер акцентували не на кількості спожитого, а на якості та засобах споживання.

Закони про розкіш мали зворотний ефект, оскільки вони додавали товарам ще більшої «привабливості». Сумптуарні закони не працювали, адже поширені в суспільстві норми моралі являли собою складну суміш традицій, переконань, досвіду та забобонів, що постійно змінювались, і це було свідченням того, наскільки невдалими були спроби держави контролювати демонстративні витрати. Ця тенденція була характерна для всієї Європи. Так, Г. Тард відмічав, що «в епоху Плантагенетів англійська та французька розкіш були дуже схожими, що можна пояснити взаємним впливом англійського та французького дворів, які підтримували постійні відносини один з одним. Двори були ніби певними фокусами, які постійно обмінювались променями, подаючи

народам приклад певної єдності» [4, с. 190]. За допомогою сумптуарних законів влада не тільки прагнула зберегти класові відмінності. Існування законів про розкіш, які діяли з XIV по XVII століття, пояснювалось необхідністю захищати місцеву промисловість. Проте їх справжнім призначенням усе ж таки було посилення класових відмінностей, які під впливом різноманітних процесів, які відбувалися в європейських суспільствах, поступово розмивалися за допомогою візуальної демонстративності, зокрема одягу.

У період XIV–XVI століть в усіх державах Західної Європи вийшла значна кількість директив, які забороняли надмірні витрати. На нашу думку, це можна пояснити такими чинниками. По-перше, марнотратство вважали одним із гріхів, і воно було згубним для моральності. З таким підходом ми стикаємось не тільки в християнському вченні, але й в економічних доктринах меркантилістів, які наголошували на еквівалентності багатства й грошей та вважали, що основною метою держави має бути акумулювання коштовних металів у максимально значних кількостях, адже краще заохочувати внутрішнє виробництво та накопичувати золото. Це означало, що сумптуарні закони використовували для того, щоб направляти торгівлю в необхідне русло та розвивати потрібний економічний курс. По-друге, обмежувальні закони були спробою зберегти відмінності в соціальному стані, що в цей період візуально проявлялося в одязі. Адже в статичному середньовічному світі кожен костюм був певною мірою візитівкою («уніформою»), що вказувала на соціальний статус і рівень добробуту його власника. 1660–1740 роки – епоха французького домінування в Західній Європі, коли Франція починає диктувати стиль життя, моду, манеру поведінки. Двір Людовика XIV – головний владний інститут і центр показної розкоші, який за кількістю придворних значно перевершував чисельність уряд, та й утримувати його було значно дорожче. «Яскравий і пишний характер розкоші саме й становив її аристократичність: помпезні вбрання, золочені карети, прикрашений галунами одяг слуг, яких тримали цілий натовп: ця занадто численна челядь також була однією із рис аристократичної розкоші» [1, с. 129]. Уподобання та смаки королівського двору й аристократії помітно вплинули на французьке мистецтво, літературу, театр та визначили деякі їх специфічні риси: монументальність композицій і форм, у «яких довгі риторичні розмірковування приховували часом порожнечу думок, а вишуканістю та грацією підмінялись сильні почуття; красиве

видовище та майстерні декорації заповнювали статичність дії, а афектована піднесеність інтонації та жесту була суто зовнішньою, умовною манерою» [1, с. 134].

Список використаних джерел:

1. Зомбарт В. Роскошь и капитализм. Собрание сочинений в 3 т. Санкт-Петербург, 2008. Т. 3. С. 7–238.
2. Монтанари М. Голод и изобилие. История питания в Европе. Санкт-Петербург, 2009. 279 с.
3. Рибейро Э. Мода и мораль. Москва, 2012. 264 с.
4. Тард Г. Законы подражания. Москва, 2011. 304 с.
5. Хейзинга Й. Осень Средневековья. Санкт-Петербург, 2011. 768 с.

Сушко Д.В.

магістр II курсу;

Бабенко Р.В.

кандидат історичних наук, доцент,

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

КОНТАКТИ МІЖ ГРЕКАМИ-КОЛОНІСТАМИ І ВАРВАРСЬКИМ НАСЕЛЕННЯМ ОЛЬВІЙСЬКОГО РЕГІОНУ ПІВНІЧНОГО ПРИЧОРНОМОР'Я

У структурі античного Причорномор'я зазвичай виділяють шість-вісім окремих культурно-історичних або економіко-географічних регіонів. У числі останніх в даний час впевнено називають і Північно-Західне Причорномор'я [14, с. 6–22]. Саме по собі виділення цього регіону серед інших не викликає нині ніяких заперечень серед антикознавців. Незаперечним фактом є і інше – межі регіонів, їх лабільність і своєрідність в часі і просторі в значній мірі повинні визначатися не тільки в сфері подібності економічного, культурного і історичного розвитку самих центрів еллінської діаспори, але і з урахуванням ролі впливу на їх розвиток з боку варварів. Разом з тим, слід визнати, що наявність великих лакун в галузі знань особливостей характеру греко-варварських відносин в різних частинах «прикордоння»